

sammensetning av kunstgjødseL. For utarbeidelse av statistiske oversikter har det vært meget verdifullt å samarbeide med NLVFs FDB-sentral som nå har opparbeidet en stor kompetanse i behandling av jorddata. Dette vil komme vel med ved en påtenkt utvidelse av EDB- bruk, f.eks. i sammenheng med jorddata- bank og beregning av optimal gjødsling for de enkelte gårder, noe som nå er tatt i bruk i flere land.

At jordanalyser er meget nyttig og helt uunnværlig for moderne jordbruk kan det vel neppe være tvil om. Omkostningene

er meget små i forhold til gjødslingskostnaden. En nøktern beregning viser at utgiftene til jordanalyser med dagens priser neppe vil overstige 2,5% av utgiftene til gjødsling.

Ved Statens Jordundersøkelse er det lagt stor vekt på kontroll for å sikre riktige analyseresultater. Det skjer først og fremst ved intern kontroll. Men det har i de forløpne år vært utvekslet jordprøver mellom Statens Jordundersøkelse, 4 norske og 3 svenske jordanalyselaboratorier for sammenligning av jordanalyse- resultatene fra samme jordprøver.

Norsk jordbruks framtid

Av Ottar Fjærvoll

En vil i det følgende peke på visse reaksjoner i bygdene som følge av den innstramming i nydyrkings- og bruksutbyggingstakten som er gjennomført pga. omsetningsvansker for jordbruksvarer i det norske markedet. Deretter vil en søke å analysere årsaksforholdene og til slutt peke på noen forslag til løsninger av problemene.

Denne artikkel bygger på hovedtrekkene i et notat som Det norske jord- og myrselskap sendte Det kgl. Landbruksdepartement 18. september 1984.

Litt om situasjonen i bygdene

Det må slå enhver som reiste rundt i landet vårt i 1970-årene og som gjør det samme i dag at en nå ser langt mindre til nydyrking, bygging- og ombygging av driftsbygninger og vøling av våningshus på gårdsbruk. Bureisingen har dertil så godt som opphørt. Tilgjengelig statistikk forteller tydelig nok den samme historie.

En vesentlig del av arbeidet innen

denne anleggsvirksomheten ble utført av handverkere og landbruksentreprenører. Særlig er utviklingen når det gjelder landbruksentreprenørenes økonomiske forhold meget å beklage. Vi hadde under 1960–70 årene fått en god del slike med utstyr for – og know how i – anleggsarbeide innen landbruket. Den sterke reduksjonen i oppdrag har ført til at mange har gått konkurs, andre har gått over til annen entreprenørvirksomhet der dette har vært mulig, atter andre har lagt ned virksomheten når maskinparken var utslitt. Hvis denne utviklingen får fortsette, må en gjennom en vanskelig opplærings- og investeringsperiode før en kan forvente økt innsats. Det kan bygde-Norge bare tape på.

Den som reiser rundt i landet og snakker med folk og også den som følger med i massemedia, kan ikke unngå å merke at troen på yrket og troen på en framtid i yrket, har minket betydelig i de senere årene. Avisene flommer over av beretninger og betraktninger omkring overpro-

duksjonen av husdyrprodukter og dystre spådommer om at produksjonstaket snart er oppnådd også på kornsiden.

Menigmann som i forrige 10 årsperiode var velvillig innstilt til bonden og gjerne så større overføringer fra samfunnets side for å sikre en livsnødvendig, større og allsidigere jordbruksproduksjon, er blitt mer skeptisk og mindre velvillig innstilt.

Midt opp i dette opplever folk innenfor og utenfor næringen at Bondelaget og Bonde- og småbrukerlaget er høgst uenige om viktige veivalg inn i framtida. Når bonde som bymann kan ha vansker med målsettinger og med å se at økt innsats gagnar en næring som strir med overskuddsproblemer, er det ikke rart at bonden mister troen og bymannen blir mer skeptisk.

I 1970 årene foreslo Regjeringen – og Stortinget sluttet seg til – viktige mål for vår nydyrkingspolitikk, for veksten i vårt jordbruksareal i drift og for utviklingen i vår selvforsyningsgrad med matvarer fra norsk jord.

Inntil 1982 fulgte en nydyrkingsprogrammet. Veksten i jordbruksareal i drift ble imidlertid betydelig mindre enn forutsatt m.a. fordi en undervurderte – og fortsatt undervurderer – virkningen av nedlegging og nedbygging av gårdsbruk.

På den annen side har avlingsøkningen i kornsektoren vært betydelig større enn forutsatt. Melkeproduksjonen pr. ku og år var forutsatt å ligge fast på ca. 5000 kg. Den nærmer seg 6000 kg. Dette betyr i alle fall at vi kan produsere det korn vi forutsatte på et mindre areal og spare føreheter og areal på husdyrsida. Hvete-

Fra bureisningsfeltet Momyr og Loin i Åfjord og Roan. Nye generasjoner har fortsatt og utvidelser er igang både av bygninger og jordarealer. Foto: Bjørg Lidal Gåsvatn.

dyrkingen har inntil 1984 ligget klart lavere enn forutsatt.

Sumvirkningen er blitt at selvforsyningsgraden fra norsk jord ikke har steget så sterkt som forutsatt.

Det er skremmende at mediaene har fokusert oppmerksomheten omkring overskuddsproblemer i husdyrsektoren og manglende rom for fortsatt utvidelse i kornsektoren. Med en selvforsyningsgrad fra jordbruket av størrelsesorden 40% er selvfølgelig det reelle problem fortsatt: For liten produksjon fra norsk jord. Verken i næringen selv, i yrkesorganisasjonene eller i jordbruksetaten har en i tilstrekkelig grad maktet å få fram hva overskuddsproblemene i virkeligheten er symptomer på: Nemlig at de virkemidler vi samlet har hatt til disposisjon ikke har vært sterke nok til å styre produksjonsutviklingen mot de mål vi som folk satte oss.

Kan problemene løses?

Hvis vårt eget jordbruk skal forbedre vår forsynings- og beredskapssituasjon og sette flere folk i arbeide, må produksjonen i sterkere grad enn hittil *styres – ledes* – mot produkter vi *trenger* så landet kan gjøres mer uavhengig av import. En vil peke på tiltak som – om de ble iverksatt – i sterkere grad vil styre produksjonen mot våre udekkede behov og gi muligheter for økt virksomhet.

- a) Husdyrholdet (drøvtyggere og hest) må i sterkere grad enn hittil bindes til brukets produksjon av grovfôr. Hensikten med å flytte husdyrproduksjonen ut av kornområdet og inn i grovfôrrområdet, var å la det siste området produsere det jordbruket der har vilkår for: Produksjon av grovfôr. Meningen var slett ikke å øke kraftfôrbruket, men slik er det blitt.
- b) Produksjonen på kornsiden er – og vil

fortsette å være – langt unna taket dersom saken angripes riktig. Innholdet av norsk hvete i brødmelet har inntil nå vært 25%. Forsøk viser entydig at innblandingen uten skade for brødkvalitet eller smak, kan økes til 50–60%. Dette forutsetter både en viss omlegging av Kornforretningens innkjøp med noe større vekt på hard hvete, og at hveten får andre forgrøder enn korn. Begge forutsetninger kan oppfylles.

Skal en nå slike mål, må innsatsen i norsk hveteforedling økes. Vel har vi fått gode vårhvetesorter, men det er enda fjerne mål både å foredle fram vårhvetesorter som er tidlige nok til å konkurrere med andre kornslag i hele kornområdet, og høsthvetesorter som er vinterherdige nok til at høsthveteområdene kan utvides så det monner. Så tidlige og så vinterherdige sorter har liten interesse i andre land. På enkelte jordarter er det mulig å øke rugdyrkingen og dermed redusere importen av rug noe.

- c) De senere års utvikling når det gjelder maskinell planting av sukkerbeter tiltrukket i veksttorv og utbredelsen av åkervatningsanlegg i vårt kornområde, har ført med seg en betydelig forbedring av vårt avlingspotensial. Nå står vi på dette området minst like sterkt som svensker og dansker. Samtidig er risikoen for vanskelig vær under innhøstingsperioden minsket betydelig, fordi innhøstingen kan skje tidligere.

Finland har en betydelig del av sin sukkerbetedyrking på Ålandsøyene. Sukkerfabrikkene ligger på fastlandet. Finsk sukkerindustri kjører ca. 100 dager med sukkerbeter som råstoff. Resten av året raffinerer den melasse importert fra U-land. Dette

gir både helårs drift av sukkerfabrikkene og mulighet for å betale en høyere avregningspris for sukkerbetene. I Oslofjordområdet burde vi følge dette eksempel. Det må være enklere å frakte beten over Oslofjorden enn fra Ålandsøyene til fastlandet.

På det viset ville vi også oppfylle forutsetningene om å kjøpe sukker fra U-land bedre enn hittil.

Beteproduksjonssiden er allerede utredet. Fabrikkssiden av prosjektet er det ikke. Det bør f.eks. avklares om en norsk sukkerindustri bør være bondeeid og bondestyrt eller knyttet til annen industri. Investeringsbehovet kan minkes mye ved å knytte sukkerindustrien til eksisterende industri med infrastruktur og spillvarme. Riktig lokalisering må også tillegges stor vekt.

- d) Vi vet at det er plass for en fordobling av vår nåværende raps- og rybsproduksjon og dertil en betydelig norsk erterproduksjon (200.000–300.000 dekar) for å erstatte importerte proteinkomponenter i vårt kraftfôr. Det tilsier en jordbruksavtalefastsatt pris på fôrterter. Våre fôringsekspertene hevder med styrke at proteinets biologiske verdi ikke blir forringet ved bruk av erter og eventuelt andre belgvekster. Det lavere proteininnhold i erter enn i importerte oljekaker kan kompenseres med proteinrikere sildeemel.
- e) Grensehandelen med husdyrprodukter har fått et omfang ingen forutså da fagorganisasjonene påtok seg sin del av ansvaret for markedsreguleringen. Senking av grensen for lovlig import har vel hjulpet noe, men vil en på sikt igjen *reservere* husdyrproduktmarkedet for vårt jordbruk, må en større

paritet mellom prisnivået hos oss og i våre naboland tilstrebes. I så måte har utviklingen i de siste 10 år gått i gal retning.

- f) Grensehandelen med grovfôr er av mange grunner en uting. Den er av handelspolitiske årsaker vanskelig å komme til livs. På grunn av sportshesten har vi nå en betydelig, kjøpes-terk og økende etterspørsel etter høy. Situasjonen ligger til rette for å få i stand kontrakt dyrking – f.eks. i Felleskjøpenes regi – der en omsetter høy av kvalitet fastsatt i Norsk Standard. Grensehandelen kan da lett avgrenses til høy av denne kvalitet. I kornområdet har en av plantevekslingsgrunner behov for mere eng. Her har en også mange tomme låver der kaldluftstørker lett kan installeres.

Tilsammen indikerer dette at situasjonen ikke er fastlåst og at betydelige endringer fra dagens forhold er mulig både på planteproduksjons- og på husdyrsiden. Vi har grunn til å tro at det i grovfôrområdet i dag produseres mindre grovfôr enn før krigen, mens husdyrproduksjonen er betydelig større. Av jordbruks-tellingene går det fram at jordbruksarealet i drift i 3 Vestlands- og 3 fylker i Nord-Norge i 1949 var 2,91 mill. dekar og bare 2,36 mill. dekar i 1979. Det er en reduksjon på 550.000 dekar eller nær 20%. Reduksjonen i hele landet var i samme periode 750.000 dekar eller 7%.

I kornområdet kan nåværende fôrkorn-dyrking reduseres med ca. 1/2 mill. dekar og arealene av hvete, beten, erter, raps og rybs økes tilsvarende. Utnyttes disse mulighetene er det ingen grunn til at produksjonstaket for matkorn eller fôrkorn skal representere noe problem i dette århundre.

Selv i rekordåret 1984 har vi norsk produksjon til bare 40% hvete i brødmelet.

Etter loven er Kornforretningen pålagt å ha et stort beredskapslager. Det skapes derfor ikke problemer om avlingen et enkelt år blir større enn bereknet.

I perioden 1969 til 1979 dyrket vi ca. 76.000 dekar ny jord hvert år. Samtidig ble tidligere dyrka jord liggende uhøsta, eller nytta til utbyggingsformål eller skog. Størrelsen av disse overgangene er ufullstendig registrert i våre jordbrukststillinger, men det er iallfall registrert at denne avgangen i 10 års perioden ble mange ganger så stor som det Budsjett-nemnda for Jordbruket og Landbruksdepartementet antok i Ernæringsmeldinga. Det er lite som tyder på at avgangen av dyrka jord er blitt mindre etter 1979. I så fall trenger vi enten en nydyrking av størrelsesordenen 80.000 dekar/år, eller langt kraftigere virkemidler og tiltak på lovsiden om ikke Landbrukstillingen i 1989 skal vise lavere jordbruksareal i drift enn i 1979. Utvalgstillingene til og med 1983 viser lavere jordbruksareal i drift enn i Landbrukstillingen 1979.

Enhver som reiser rundt i grovfôrområdet kan selv se at arealene av dyrka, men uhøsta jord er betydelige. Vanskene består i – slik det rådende økonomiske klimaet er – å få jorda drevet og høstet uten å trå eiendomsretten for nær. Statistikken viser at hele grovfôrområdet har *mindre* jordbruksareal i drift nå enn for 10 år siden, samtidig som husdyrproduksjonen har steget meget sterkt. Her er det følgelig behov for mere grovfôr. Det betyr i sin tur mere nydyrking, eller strengere jordvern, eller begge deler. Også i kornområdene er der god plass for nydyrking om vi tar sikte på 50–60% norsk hvete i brødmelet.

Kanalisering av jordbruksproduksjonen gir økt sysselsetting

Sysselsettingssiden av vår jordbrukspolitikk bør tillegges betydelig større

vekt. Vel kan det reduserte nydyrkingsprogrammet spare noen 10 talls millioner kr. i statstilskott. Mindre bruksutbygging minsker selvsagt også utlånene fra Statens Landbruksbank. Reduksjonen i sysselsetting på grunn av disse innstramningstiltakene er imidlertid av størrelsesordenen 1000 årsverk.

Reduserer en nydyrkingen med 20–30 tusen dekar pr. år, reduserer en arealet i drift tilsvarende. Også det betyr noen hundre årsverk mindre. Får en til en større grovfôrdyrking i grovfôrområdet, betyr det økt fôring med grovfôr. Også det vil medføre et betydelig, betalt merarbeide om vinteren.

Bytter en ut 100.000 dekar førkorn med 100.000 dekar sukkerbete, vil det være rimelig å regne med dobbelt så mye arbeide som til det kornet betene erstatter.

Den omleggingen en her har antydnet, gir et økt behov for arbeidsinnsats på gårdene av størrelsesordenen 2000 årsverk. Den vil samtidig berøre mange tusen bruk. En minner om at i grovfôrområdet har ca. 50% av brukene jordbruk som ikke viktigste inntektskilde. For svært mange vil den skisserte omleggingen bety at brukerne selv, eller familiemedlemmer, kan få arbeid nok og inntekt nok på bruket. De slipper da å øke uhyggen i et arbeidsmarked der alt for mange fra før søker alt for få jobber. De tiltak en har pekt på foran vil være både effektiv og billig sysselsettingspolitikk og dertil politikk med meget sterke positive distriktspolitiske ringvirkninger.

En betydelig del av arbeidsinnsatsen i nydyrking, grøfting og bruksutbygging skjer i dag ved innsats fra landbruksentreprenører og håndverkere. Tidligere gjorde folket på gården selv det meste av dette. Nå nytter en i sterkere grad maskiner og spesialister. Tiltakene innebærer

satsing for brukerne, men nettopp av den grunn virker de som en økonomisk hormoninnsprøytning i hele bygde-Norges næringsliv. Innsatsen på disse felter drar etter seg større omsetning i handel, i maskin- og byggevarerindustri foruten i transport. Kommunekassereren vil på utslagsgivende vis merke disse endringene.

I grovfôrområdet – i utkantområdet – er økt fraflytting ofte et alternativ til den utviklingen en har skissert. I Nord-Norge er den trenden igjen stigende og skremmende. Fraflytting medfører vanligvis at verdier ødes og investert kapital blir uten avkastning i perifere strøk – samtidig som fraflyttingen krever store, nye investeringer i våre tettsteder. Et høyere investeringsnivå i jordbruket – alle forhold tatt i betraktning – representerer også en sunnere finanspolitikk.

Noen sluttbemerkninger

Det er alt 40 år siden siste verdenskrig. Noen har allerede glemt den leksen vi lærte da. Det kan synes fristende å importere billig mat fra det internasjonale dumpingmarked for matvarer. Under trusselen fra atombomben synes ethvert beredskap – også det på matvaresiden – noe virkelighetsfjernt. Man overser lett at folk andre steder i hele etterkrigstiden har opplevd – og fortsatt opplever – konvensjonelle kriger der sult og nød er den virkelighet de lever under.

Vi må avfinne oss med at kornet er blitt et internasjonalt pressmiddel slik oljen lenge har vært det. Når vi hittil har merket lite til det på kornsiden, er det slett ikke fordi korn er et svakere pressmiddel

enn olje, men at kornoverskuddet i all hovedsak finnes i store, vestlige demokratier. Men avsperring fra disse kornlagrene kan bli en realitet vi ikke har lov til å overse. Til syvende og sist er det vel slik at noe brødkorn kan og må vi importere og lagre. Men bønder som kan og som vil, kan vi verken importere eller improvisere.

Noen av de endringer i jordbrukspolitikken som her er antydnet, betyr justeringer som uten særlige vansker lar seg innpasse. Andre justeringer f.eks. slike som krever et nytt utgangspunkt og et nytt prisleie i vår kraftfôrpolitikk og et nytt bytteforhold mellom kraftfôrpris og husdyrproduktpris, er mer gjennomgripende og angår mange. På investerings siden er en norsk sukkerproduksjon selv i den målestokk som er antydnet, en betydelig sak.

Det haster med fikseringen av mål, virkemidler og retningslinjer for deler av vår framtidige landbrukspolitik.

Landbruket, avtalepartene eller samfunnet vårt kan ikke være tjent med en langvarig reduksjon eller stillstand i utbyggingen av landbruket. Særlig i utkantområdene kan innstrammingen av denne art gjøre stor skade, medføre fraflytting fra bruk og grender og dertil true hele bygdelag. At landbruksnæringen – også i næringssvake utkantstrøk – prosentvis sysselsetter færre enn tidligere, betyr ikke at landbruket er mindre fundamentalt for nærings- og samfunnsnivå i disse bygdene, snarere tvert i mot. Ønsket er å styrke og underbygge argumentasjonen for en friskere satsing i landbruket – og ganske særlig i utkantene.